

Andrzej Chodubski

O standaryzacji i uniformizacji życia kulturowego

(Wykład inauguracyjny, wygłoszony 10 października 2012 r.
w *Stowarzyszeniu Uniwersytetu Trzeciego Wieku* w Gdańsku)

Wielce Szanowni Państwo,

Podjmując próby definiowania współczesnego świata wskazuje się często na narastanie kryzysu życia cywilizacyjnego. Postrzega się rozdziew między oczekiwaniem ludzi (funkcjonujących w przestrzeni lokalnej, państwowej, międzynarodowej) a systemami gospodarczymi, politycznymi, kulturowymi oraz preferowanymi w nich systemami wartości. Zauważa się przy tym zacieranie się granic między państwami, kulturami, rzeczywistością a scenografią i spektaklem, informacją a dezinformacją i manipulacją. Tradycyjne wartości życia kulturowego zastępują nowe jego znaki. Kształtuje się w całokształcie życia kulturowego rzeczywistość komercyjna. Morałność i etykę zastępuje – konsument, klient. W ślad za tym ujawniają się zjawiska patologii społecznych, powodowane przez m.in. osłabianie więzi społecznych, dehumanizację stosunków międzynarodowych, osłabianie kreatywności intelektualnej powodowanej przez urządzenia informatyczne, degradację rodzimej kultury poprzez narzucanie za pośrednictwem środków masowego przekazu obcych systemów kulturowych, instytucji, norm, symboli.

Nowo kształtująca się rzeczywistość kulturowa w coraz większym stopniu bazuje na osiągnięciach nauki. Zauważa się, że umiejętne wykorzystanie ze zdobyczy nauki warunkuje poziom rozwoju gospodarczego i stosunków społecznych państw.

Zapotrzebowanie na działalność badawczą powoduje generowanie nowego systemu kształtowania kadr, w którym ważne są stopnie i tytuły naukowe. Rozwój naukowy wymaga coraz większych nakładów finansowych. W ślad za tym wzrasta liczba pracowników naukowych w całokształcie życia naukowego i społecznego. Zauważa się,

że obok rozwoju przemysłów wysokiej techniki, biotechnologii ważną rolę przywiązuje się do rozwoju nauk humanistycznych i społecznych, których powołaniem jest wskazywanie istoty społeczeństwa.

Osiągnięcia naukowe wyróżniane są różnymi nagrodami. Wśród nich wyjątkową nośność mają Nagrody Nobla. W bieżącym roku (2012) laureatami z fizyki zostali Serge Haroche z Francji i David Wineland z USA. Ich badania przyczyniają się do powstawania kwantowych komputerów. Uczeni ci mierzyli i kontrolowali tzw. systemy kwantowe. Ich ustalenia są istotne do tworzenia komputerów – znacznie szybszych, wygodniejszych i bezpieczniejszych niż obecne. Nagrodę Nobla z fizjologii i medycyny przyznano Anglikowi Johnowi B. Gurdonowi i Japończykowi Shinya Yamanaka za badania nad komórkami macierzystymi – szczególnym typem komórek, które mają niemal nieograniczony potencjał zamieniania się w inne komórki oraz potrafią dzielić się prawie bez ograniczeń. Komórki macierzyste to podstawa budowania każdego organizmu – w zarodkach dają początek wszystkim tkankom. Dzięki tym badaniom okazało się, że można uzyskać komórki macierzyste bez uszkodzenia zarodków, cofając w rozwoju dorosłe tkanki. Literacką Nagrodę Nobla otrzymał pisarz chiński Mo Yan (Guana Moye), autor publikowanych w Polsce książek: *Kraina wódki* i *Obfite piersi, pełne biodra*. W uzasadnieniu przyznania nagrody napisano, że w twórczości tej ukazuje się „wizyjny realizm łączący opowieści ludowe, historię i współczesność”. Zauważa się, że Noblista jest najdojrzałym chińskim pisarzem i jednocześnie bardzo nowoczesnym. Wskazuje się, że jego twórczość bardzo głęboko osadzona jest w kulturze chińskiej. Wskazuje się w niej głębokie korzenie przeszłości, tradycję i obyczajowość wiejską, chłopską oraz elementy postmodernizmu.

Kształtująca się nowa rzeczywistość kulturowa i cywilizacyjna powodowana jest przede wszystkim przez: 1. postęp naukowo-techniczny; 2. uregulowania prawne, w tym przez prawa człowieka; 3. edukację ukierunkowaną na rozumienie kierunków współczesnych przemian kulturowych. Wśród szczególnych znaków ujawniających się w całokształcie życia kulturowego czytelne są:

1. standaryzacja – wzory, modele postaw, zachowań społeczno-politycznych, jak i parametry miar, wag, jakości towarów, wymagań, norm w sferze pracy, relacji i ocen w całokształcie działalności ludzi;
2. maksymalizacja – dążenie do osiągania jak największych rezultatów w aktywności kulturowej, zwłaszcza w sferze pracy oraz uzyskiwaniu dochodów i zysków;
3. uniformizacja – ukierunkowanie na uniwersalizację zaspokajania potrzeb i oczekiwań kulturowych, kształtowania postaw, zachowań, aspiracji, wartości społeczeństwa globalnego.

W procesach tych szczególna rola przypada środkom masowego przekazu. Zauważa się, że propagują one wzorce życia kulturowego i cywilizacyjnego. One służą

celem edukacyjnym przy czym wypierają misje nauczycieli i wychowawców; upowszechniają określone wzory zachowań, narzucają oceny rzeczywistości społeczno-politycznej. Zauważa się, że są one w stanie w krótkim czasie wykreować bohaterów, jak też w krótkim czasie ich skompromitować. Media, a w tym zwłaszcza telewizja wpływają na świadomość ludzi oraz ich postawy kulturowe. Siła mediów, w tym *obrazkowych* zmienia postawy i zachowania ludzi. Przypomina się, że „telewizja ogłupia ludzi wykształconych a kształci tych, którzy prowadzą ogłupiające życie”. Siła tej instytucji jest istotna, jeśli przyjmuje się założenie, że w przestrzeni globalnej, tylko 10% populacji podejmuje racjonalne decyzje, zachowuje dystans i krytycyzm wobec otaczającej ją rzeczywistości kulturowej, 50% społeczeństwa prowadzi naśladowczy tryb życia, przejmuje wzory i style mało krytyczne, a narzucone przez odpowiednich architektów, aktorów życia publicznego, dalsze 25% społeczeństwa (tj. ¼ ogółu) jest meganaśladowcza; są to dzieci, młodzież, ludzie chorzy w podeszłym wieku, wymagający specjalnej opieki, 15% ludzi ujawnia podatność na eksperymentowanie swoimi rolami, w życiu kulturowym, a w tym w sferze polityki. Istotna jest dla nich opinia publiczna, wzory czerpane z mediów. W tej sytuacji wyjątkową nośność społeczno-polityczną mają media. One upowszechniają standardy, style postaw, zachowań zarówno liderów życia publicznego, jak i szerokich kręgów społeczeństwa.

Tempo przemian cywilizacyjnych powoduje, że w postrzeganiu zjawisk i procesów życia kulturowego pierwszeństwo zdobywa emocjonalność przed racjonalnością. Media stwarzają możliwość natychmiastowego zaspokajania ciekawości. W przekazie tym ujawnia się uproszczenia, komunikacje bazujące na skrótowości, w tym formułowaniu konkretnych informacji, wypierają obrazki. Słowo Informacje są specjalnie modelowane przez specjalistów, technizacja powoduje tzw. natłok informacji. Rzeczywistość ta generuje zjawisko, tzw. *wtórnego analfabetyzmu*. Ludzie nie rozumieją dziennika telewizyjnego oraz dyskusji publicznych prowadzonych za pośrednictwem mediów. Ujawnia się chaos informacyjny. W ślad za tym obserwuje się narastanie napięć, stresów, patologii społecznej, będącej następstwem niezdolności do przystosowania się ludzi do tempa zmian.

Przy tym standaryzacja życia kulturowego generuje wciąż nowe reguły, zasady, w jakich musi funkcjonować jednostka. Oczekuje się od niej wysokiej partycypatywności, a w tym przestrzegania wciąż nowych wzorów życia ekonomicznego (w tym sferach zaspakajania potrzeb konsumpcyjnych, pracy zawodowej, aktywności społecznej w relaksie i wypoczynku), życia politycznym (podejmowania decyzji, uczestnictwa w różnych formach wyborów, nawiązywania układów, porozumień, funkcjonowania opozycyjnego).

W życiu politycznym obowiązują określone wzory, modele, paradygmaty działania oraz odpowiedzialności ponoszonej za podejmowane decyzje oraz za wybory kierunków działalności. W tym zakresie podnoszony jest nierzadko problem przestrzegania

nia etyki politycznej, zasad postępowania społeczno-politycznego w danym czasie i przestrzeni, przy czym zasady te sytuują się zwykle w ramach kultury politycznej danego społeczeństwa.

Standaryzacja ujawnia się z dużą siłą w życiu kulturowym. Jej przestrzeganie jest postrzegane jako kryterium rozwoju kulturowo-cywilizacyjnego. Określane są ramowe kryteria zjawisk i procesów życia społecznego. Standaryzacja i uniformizacja życia kulturowego określają wektory rozwoju jednostki partycypatywnej, funkcjonującej w globalnej społeczności obywatelskiej. Jej cechy to: 1. akceptacja szybkiego tempa postępu naukowo-technicznego (w tym standaryzacji); 2. uznawanie założenia, że wiedza i związana z nią informacja jest najdroższym „towarem” i podstawowym czynnikiem rozwoju; 3. uznawanie konieczności ciągłej edukacji, poszerzania wiedzy o nowych zjawiskach i procesach życia kulturowego; 4. uznawanie autonomii społeczeństwa od państwa, uznawanie decentralizacji życia kulturowego na rzecz umacniania samorządności, budowy ładu demokratycznego; 5. uznawanie nadrzędności praw człowieka wobec ustawodawstwa państwowego; 6. ujawnianie globalnej przynależności do społeczności światowej; 7. ujawnianie tolerancji wobec różnych systemów wartości, różnorodności kultur i subkultur; 8. akceptacja migracji jako instytucji życia cywilizacyjnego; 9. uznawanie zasady wspólnego rozwiązywania problemów, budowy nowego ładu globalnego, unikania wojny jako środka rozwiązywania sporów; 10. uznawanie synkretyzmu w kształtowaniu życia kulturowego, orientacji na współistnienie i partnerstwo, a jednocześnie postrzeganie narastania kryzysu w funkcjonowaniu instytucji demokratycznych.

Standaryzacja życia kulturowego wiąże się ze zjawiskiem matematyzacji całokształtu życia kulturowego. Nierzadko wyraża się przekonanie, że to co nie udaje się ująć w liczbach jest mało znaczące z punktu widzenia rozwoju kulturowego i cywilizacyjnego. Wraz z przemianami społeczno-politycznymi, w rozpoznawaniu potrzeb, ich urzeczywistnianiu i przewidywaniu istotną rolę zaczęły odgrywać objaśnienia ilościowe. Stały się one też nośne dla analiz psychologicznych, socjologicznych. Stały się istotne w rozpoznawaniach sondażowych rzeczywistości kulturowej. Na ich podstawie określa się standardy dalszego rozwoju, jak też prognozy ostrzegawcze.

Zauważa się, że w rozwoju współczesnej cywilizacji działania społeczno-polityczne mają charakter systemowy. Ludzie stają się elementami systemu w danej rzeczywistości. Uzależniani są od środków komunikacji, narzędzi pracy, od całokształtu infrastruktury społecznej.

Postęp naukowo-techniczny i standaryzacja generuje też negatywne zjawiska dla życia ludzkiego, m.in. wiążące się z „poprawieniem natury i m.in. (inżynierią genetyczną), degradacją środowiska naturalnego, wszechobecnością w życiu człowieka urządzeń informatycznych, co generuje uniformizację życia kulturowego. Standaryzacja życia kulturowego obejmuje całokształt rzeczywistości społecznej, a w tym wa-

runków mieszkaniowych, wykształcenia, zatrudnienia, zabezpieczenia społecznego (rent i emerytur), wypoczynku i rekreacji. Rzeczywistość ta mierzona jest w istotnej mierze w kategoriach ilościowych, jest porównywana do analogicznych zjawisk w przestrzeni (krajach, regionach itp.).

Postęp naukowo-techniczny powoduje unifikację życia gospodarczego oraz stosunków społecznych. Obserwuje się to w sferze podaży, jak i popytu na wytwory życia kulturowego, m.in. w sferze ubiorów, posiadania sprzętu informatycznego, środków komunikacji. Zjawiska i procesy przemian, w tym unifikujących życie kulturowe czytelne są w przestrzeni Unii Europejskiej, gdzie przyjmuje się wspólne standardy dotyczące środowiska naturalnego, bezpieczeństwa, polityki socjalnej, rynku pracy itp. Ujawnia się przy tym zjawisko poczucia przynależności do wspólnoty europejskiej oraz w pewnym stopniu do globalnej, generowanej przede wszystkim przez amerykańską.

Rozpoznając skutki postępu naukowo-technicznego w sferze przepływu informacji zauważa się, że życie kulturowe jest poddawane ciągłej kontroli. Monitorowana staje się praca, miejsca rekreacji i wypoczynku, pobyt w miejscach życia publicznego (urzędy, dworce komunikacyjne itp.). Jednostka jest ewidencjonowana w wymiarze tożsamości (pesel), finansowej (pit). Jednocześnie obserwuje się nasilanie się zjawisk nieakceptacji społecznej tej rzeczywistości, co rodzi napięcia, stresy. Pojawiają się coraz szersze kręgi ludzi tzw. *wykluczonych*, *niepewnych jutra*, pogrążających się w sferze patologii, żyjących pod presją strachu.

Standaryzację i uniformizację powodują takie zjawiska, jak centralizacja (przepływ informacji, zarządzania), koncentracja (pracy, kapitału, ludzi), koordynacja czasu pracy, rytmu pracy.

Tradycyjne formy życia wspólnotowego, w których ważne miejsce zajmowały więzi emocjonalne zastępują wspólnoty rynkowe, których chwilowo łączy ludzi wspólny interes, tworzą się wspólnoty *szatniowe* i *karnawalowe*, ludzi łączy sytuacja, zdarzenie w danym czasie i przestrzeni. Standaryzację i uniformizację generują takie zjawiska, jak: komercjalizacja (utowarowienie, „wszystko na sprzedaż”, dominacja praw rynku), marketyzacja (supermarkety jako *świątynie handlu*), makdonaldyzacja (uniformizacja, masowość), uniwersalizacja (normatywistyczne postrzeganie życia kulturowego). Są to zjawiska wszechobecne w kształtującej się globalnej społeczności obywatelskiej. W procesach tych ujawnia się nowy wzór człowieka – jednostki partycypatywnej, którą określa się mianowicie: *natychniastowa*. „X”. Jednostka ta orientuje się na uzyskiwanie w krótkim czasie wysokiego poziomu życia zgodnie z hasłem „tu i teraz” albo „nigdy”, najważniejszą wartość stanowi dla niej kategoria „maksymalny zysk”. W życiu politycznym ujawnia całkowitą identyfikację z opcją ideową, która może przynieść jej korzyści ekonomiczne, w bardzo krótkim czasie stara się zapomnieć o przeszłości. W sferze społeczno-kulturalnej ujawnia zdolności do przy-

stosowywania się do zmieniających się wyzwań i zadań, orientacja na krótkotrwałe relacje, rozwijanie umiejętności do osvajania nowej rzeczywistości kulturowej.

Jednostka partycypatywna przywiązuje istotną wagę do urzeczywistniania kryteriów stratyfikacji społecznej. Kryteria te związane z pozycją na rynku pracy i uzyskanymi dochodami, wydatkami związanymi z konsumpcją, ze znajomością przepisów, norm, reguł, zależności, nowoczesnych technologii (m.in. w zakresie informatyki). W tej sytuacji nośna staje się edukacja na studiach podyplomowych, ukierunkowanych na praktyczne umiejętności funkcjonowania w gospodarce XXI w. Hitem stają się studia podyplomowe: *Jak ustawić przetarg?*, *Jak zostać cwaniakiem?*, *Jak wejść do nepotycznej sieci powiązań?*

W refleksji uogólniającej można stwierdzić, że: 1. główną siłą sprawczą generującą obraz współczesnej cywilizacji jest postęp naukowo-techniczny, w którym ważną funkcję pełnią standaryzacja i uniformizacja; 2. kształt współczesnej cywilizacji zależy od poziomu rozwoju nauki, najistotniejsze osiągnięcia naukowe w wymiarze międzynarodowym wyróżniane są nagrodami Nobla; 3. niezwykle istotne w kształtowaniu nowego ładu cywilizacyjnego są rozwiązania prawne oraz edukacja ukierunkowana na budzenie świadomości przemian kulturowo-cywilizacyjnych; 4. narzędziem generującym wzory, modele, standardy życia kulturowego są środki masowego przekazu, które sytuują się obecnie w przestrzeni między informacją i dezinformacją, coraz wyraźniej oddalają się od świata nauki; 5. w generowaniu nowej standaryzacji i unifikacji życia kulturowego ujawnia się rozdział między założeniami ideowymi a praktyką życia społecznego; wzrasta w szybkim tempie liczba tzw. ludzi wykluczonych, niepotrafiących przystosować się do zmieniającej się w krótkim czasie rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej.

Pokojowa Nagroda Nobla przyznana w 2012 r. Unii Europejskiej ujawnia wagę standaryzacji i unifikacji we współczesnym świecie. W uzasadnieniu jej przyznania, wskazano, że Unia Europejska pomogła przekształcić większość Europy z kontynentu wojen w kontynent pokoju.

33 inauguracja roku akademickiego Stowarzyszenia Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Gdańsku pozwala zauważyć również procesy standaryzacji i uniformizacji w tej istotnej humanistycznej sferze edukacji. W rzeczywistości komercjalizacji życia kulturowego powstają nowe podmioty, które w swej rywalizacji edukacyjnej stają się nie pamiętać o kartach przeszłości Uniwersytetu III Wieku.

Z okazji nowego roku akademickiego życzę Szanownym Państwu optymizmu płynącego z przekonania, że kultura doskonali się, przechodzi na coraz wyższe stadia rozwoju. Życzę pomyślności w ciągłej edukacji i życiu osobistym.